

Κρίστοφερ Λας

Χίλαρι Κλίντον, η σωτήρας των παιδιών

Γιατί οι αξίες που πρεσβεύει δε θα βοηθήσουν την οικογένεια*

Μετάφραση: Μ. Θεοδοσιάδης,
Ν. Μάλλιαρης

Ενδεχομένως οι Δημοκρατικοί να κερδίσουν αυτές τις εκλογές βασιζόμενοι στα ζητήματα της οικονομίας και μόνο¹. Αν όμως θέλουν να κυβερνήσουν τη χώρα, θα πρέπει να πείσουν ένα δύσπιστο κοινό ότι κατανοούν, μεταξύ άλλων, γιατί τόσοι γονείς βρίσκονται σήμερα σε απόγνωση σε ό,τι έχει να κάνει με τη σωστή ανατροφή των παιδιών τους. Μπορεί, λοιπόν, να το πετύχει αυτό ο Μπιλ Κλίντον; Ερώτημα ακόμη πιο ενδιαφέρον: Μπορεί να το καταφέρει η ακτιβίστρια για τα ζητήματα των παιδιών -όπως συνήθως αποκαλείται-, Χίλαρι Κλίντον²;

Δύσκολα μπορεί σήμερα ένας γονιός να δεχτεί αδιαμαρτύρητα τον ισχυρισμό ότι ζούμε σε μια παιδοκεντρική κοινωνία -όπως συχνά

* Ch. Lasch, "Hillary Clinton, Child Saver: What She Values will not Help the Family", *Harper's Magazine*, Οκτώβριος 1992. Όπως θα φανεί και στη συνέχεια του κειμένου, με τον όρο «σωτήρας των παιδιών» ο Λας αναφέρεται στο κίνημα των «Σωτήρων των παιδιών» (*Child Savers*), μιας σειράς αμερικανίδων γυναικών που αγωνίστηκαν κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα για τα νομικά δικαιώματα των ανηλίκων και τη βελτίωση της αντιμετώπισής τους από τον δικαστικό μηχανισμό. Χαρακτηριστικότερο επίτευγμά τους θεωρείται η ίδρυση των πρώτων δικαστηρίων ανηλίκων.

1. Σ.τ.μ.: Εννοείται οι εκλογές του 1992.

2. Πέραν των άρθρων και των λόγων της Χίλαρι Κλίντον που σχολιάζονται κατά τη διάρκεια του κειμένου, κατά τη σύνταξή του ελήφθησαν υπόψη και τα εξής: H. Clinton, "Teacher Education", στον τόμο S. M Hord, *Beyond the Looking Glass: Papers From a National Symposium on Teacher Education Policies, Practices, and Research*, Όστιν, University of Texas Center for Teacher Education, 1985· H. Clinton, "The Healthy Development of Our Youth" (παρέμβαση στο 18^ο ετήσιο συνέδριο του Southeastern Council of Foundations, 1987).

περιγράφονται οι Ηνωμένες Πολιτείες-, μιας και η καθημερινή εμπειρία μαρτυρά περί του αντιθέτου. Δεν είναι μόνο ότι οι δρόμοι μας δεν είναι ασφαλείς, τα σχολεία μας δεν έχουν επαρκές προσωπικό και υποχρηματοδοτούνται και η μαζική κουλτούρα βρίθει σκηνών σεξ και ωμής βίας. Το πρόβλημα είναι βαθύτερο και δεν αφορά μονάχα στις ανθυγιεινές επιρροές, από τις οποίες ακόμη και οι πιο εύπορες οικογένειες αδυνατούν να προστατέψουν τα παιδιά τους. Έχει να κάνει και με την έλλειψη ερεθισμάτων που θα λειτουργούσαν ως αντισταθμιστικοί παράγοντες και θα επέτρεπαν στα παιδιά να αισθάνονται ευπρόσδεκτα μέσα σε αυτόν τον κόσμο. Οι Αμερικανοί που ταξιδεύουν στο εξωτερικό συχνά παρατηρούν έκπληκτοι τη διαρκή παρουσία των παιδιών σε δημόσιους χώρους, όπου άγνωστοι τα χαϊδεύουν σαν να ήταν κατοικίδια. Στην χώρα μας, αντίθετα, προτιμούμε να μην τα βλέπουμε και να μην τα σκεφτόμαστε. Οι δημόσιοι χώροι μας φέρουν την αόρατη επιγραφή: «Απαγορεύονται τα παιδιά».

Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο οι φυσιολογικοί δεσμοί μεταξύ των γενεών (όπως κι οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών) βρίσκονται πλέον στα όρια της κατάρρευσης. Το αίσθημα αμοιβαίας εξάρτησης και υποχρέωσης έχει παραχωρήσει τη θέση του σε μια ζηλότυπη θεώρηση για τα ατομικά δικαιώματα, η οποία τελικά καταλήγει σε αμοιβαία αντιπάθεια και αλληλοφαγωμάρα. Η κυρίαρχη αντίληψη κάνει τα παιδιά απρόθυμα να δεχτούν οποιονδήποτε γονικό περιορισμό, ενώ οι γονείς, από την πλευρά τους, αγανακτούν με τη συνεχή αμφισβήτηση της γονικής τους εξουσίας. Θλιβονται από την έλλειψη ευγνωμοσύνης και σεβασμού που επιδεικνύουν τα παιδιά τους, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου αναγνωρίζουν πως δεν τα αξίζουν, ενώ, την ίδια στιγμή, οι νέοι επιμένουν στον απόλυτο σεβασμό των δικαιωμάτων τους. Η οικογενειακή ζωή γίνεται θέατρο ασταμάτητων διαπραγματεύσεων, όπου κυριαρχούν οι εκατέρωθεν κατηγορίες και αντεγκλήσεις. Σε μια κοινωνία που αποτελείται από κυρίαρχα άτομα, η οικογένεια μετατρέπεται σε πεδίο πολιτικής διαμάχης όπου η μια γενιά αντιμετωπίζει την άλλη σαν να ήταν αντίπαλη και ο καθένας επικαλείται εξωοικογενειακούς θεσμούς με την ελπίδα να ενισχύσει τη θέση του. Αν η παλιότερη γενιά ακολουθούσε το πολιτικό σύνθημα περί «οικογενειακών αξιών», οι νεώτεροι συμεριζόνται, αντίθετα, τη γενική τάση που επιδιώκει να θέσει τα δικαιώματα των παιδιών υπό την απόλυτη προστασία του νόμου.

Αρχικά ως δικηγόρος συνεργαζόμενη με το Ταμείο Προστασίας Τέχνων³ και στη συνέχεια ως συνέταιρος σε ένα διακεκριμένο δικηγορικό

3. Σ.π.μ: *Children's Defense Fund*: αμερικανική ΜΚΟ που ασχολείται με τα δικαιώματα των παιδιών.

γραφείο του Λιτλ Ροκ του Αρκάνσας, η Χίλαρι Κλίντον είχε αρκετά να πει για τα δικαιώματα των παιδιών. Απαιτείται λοιπόν σοβαρή εξέταση των απόψεων της κι αυτό όχι απλά ως ένδειξη σεβασμού σε μια γυναίκα που πολύ συχνά κρίνεται βάσει των εντελώς συμβατικών αντιλήψεων περί συμπεριφοράς διά των οποίων συνήθως αξιολογούμε τις συζύγους των πολιτικών. Εδώ και είκοσι χρόνια η Χίλαρι Κλίντον γράφει και μιλά δημόσια για αυτό που είχε κάποτε αποκαλέσει «υγιή ανάπτυξη των νέων μας». Δεδομένου πως τόσο η ίδια όσο και ο σύζυγός της έχουν δηλώσει ότι, σε περίπτωση που αυτός εκλεγεί Πρόεδρος, τον προσεχή Νοέμβριο, τα παιδιά θα είναι το «θέμα» της, μπορούμε να εκλάβουμε τις απόψεις της ως ένδειξη του τι θα μπορούσε να κάνει μια Δημοκρατική κυβέρνηση για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η σημερινή οικογένεια.

Σ' ένα άρθρο του για τη Χίλαρι Κλίντον, που δημοσιεύθηκε την περασμένη άνοιξη στο *The New York Review of Books*, ο Γκάρι Γουίλς (Garry Wills) σημείωνε ότι «οι φορείς συντηρητικών αντιλήψεων θα αντιταχθούν» στο σχέδιό της για την εκπόνηση μιας φιλόδοξης πολιτικής για την οικογένεια. Προφανώς, υποθέτει ότι και μόνο μια τέτοια αντίθεση εκ μέρους των συντηρητικών καθιστά αυτομάτως ενδιαφέρουσες τις προτάσεις της Κλίντον. Εντούτοις, θα ήταν λάθος να απορρίψουμε τόσο επιπόλαια τις αντιρρήσεις ως προς το είδος της πολιτικής που έχει στο μυαλό της η τελευταία για την οικογένεια. Πρέπει να τις περιγράψουμε όσο το δυνατόν πιο καθαρά γίνεται, αν μη τι άλλο αν θέλουμε να κατανοήσουμε γιατί οι «ρηγχανικοί Δημοκρατικοί» αποστάτησαν από ένα κόμμα που δε φαίνεται πλέον να νοιάζεται για τους ανθρώπους που καταπιάνονται με το δύσκολο έργο της ανατροφής των παιδιών⁴. Τα γραπτά της Χίλαρι Κλίντον αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα των αντιλήψεων περί οικογένειας που τόσοι πολλοί εργαζόμενοι άνθρωποι βρίσκουν πλέον απαράδεκτες. Για τη Χίλαρι η «παραδοσιακή» οικογένεια είναι, ως επί το πλείστον, ένας θεσμός που χρήζει θεραπείας, δηλαδή ένας θεσμός που στέκεται εμπόδιο στα δικαιώματα των παιδιών και στην πρόοδο του διαφωτισμού.

Το κίνημα για τα δικαιώματα των παιδιών, στο οποίο η Χίλαρι Κλίντον διαδραμάτισε ενεργό ρόλο σε όλη την επαγγελματική της σταδιοδρομία, προωθεί την πολιτικοποίηση της οικογενειακής ζωής. Η Κλίντον θεωρεί το κίνημα για τα δικαιώματα των παιδιών ως λογική

4. Σ.τ.μ.: *Reagan Democrats* αποκαλούνται παραδοσιακοί ψηφοφόροι των Δημοκρατικών που στις εκλογές του 1980 και του 1984 ψήφισαν υπέρ του Ρήγκαν. Πρόκειται κατά κανόνα για ψηφοφόρους της λευκής εργατικής τάξης (πολλοί από τους οποίους ψήφισαν Τραμπ στις τελευταίες εκλογές).

προέκταση των προηγούμενων κινήματων για τα πολιτικά δικαιώματα των δούλων και των γυναικών και υποστηρίζει ότι το νομικό τεκμήριο της ανικανότητας των παιδιών, που τους στερεί την πλήρη ιδιότητα του πολίτη, είναι σχεδόν εξίσου αυθαίρετο με τον αποκλεισμό κάθε άλλης κατηγορίας ανθρώπων: «το πρώτο πράγμα που πρέπει να γίνει είναι να αντιστραφεί το τεκμήριο της ανικανότητας και αντ' αυτού να υποθέσουμε ότι όλα τα άτομα είναι επαρκώς ικανά, μέχρι αποδείξεως του εναντίου. [...] Ωστόσο, η νομοθεσία αντιμετωπίζει ουσιαστικά όλα τα παιδιά, στα διαφορετικά στάδια της ζωής τους, ως ανίκανα»⁵. Η Κλίντον επιμένει ότι οι υποστηρικτές αυτής της άδικης διάκρισης εναντίον των νέων χρησιμοποιούν, ουσιαστικά, τα ίδια επιχειρήματα που χρησιμοποιούνταν παλιότερα για να δικαιολογηθούν οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών και των μαύρων. Έχοντας κατά νου τη δουλεία και τον παραδοσιακό γάμο, ισχυρίζεται ότι, «σύμφωνα με τη βασική ιδέα πίσω από τη στέρηση δικαιωμάτων στο πλαίσιο μιας σχέσης εξάρτησης, ορισμένα άτομα είναι ανίκανα ή ανάξια του δικαιώματος να φροντίζουν τον εαυτό τους και, κατά συνέπεια, χρειάζονται ειδικά σχεδιασμένους κοινωνικούς θεσμούς ώστε να διαφυλάξουν τη θέση τους». Η Κλίντον θεωρεί λυπηρό το γεγονός ότι «η σχετική αδυναμία των παιδιών [...] τα καθιστά εξαιρετικά ευάλωτα σε αυτή τη λογική». Μπορεί μεν να δέχεται, απρόθυμα, ότι η «σωματική, πνευματική και ψυχολογική αδυναμία (ορισμένων) παιδιών» μπορεί «να τα καταστήσει ασθενέστερα από ό,τι (κάποια) άτομα μεγαλύτερης ηλικίας», αλλά, την ίδια στιγμή, ισχυρίζεται πως η κατώτερη θέση στην οποία ο νόμος τα κατατάσσει, πρέπει να γίνει αντιληπτή «ως κομμάτι της οργάνωσης και της ιδεολογίας του ίδιου του πολιτικού συστήματος». Με βάση τη δική της οπτική, η «προσχηματική απόφαση ότι τα ζητήματα των παιδιών είναι κατά κάποιον τρόπο πάνω ή πέρα από την πολιτική, επιβιώνει και ενισχύεται εξ αιτίας της πεποίθησης ότι η οικογένεια είναι μια αυστηρά ιδιωτική και μη πολιτική μονάδα, της οποίας τα συμφέροντα υπερισχύουν επί των συμφερόντων των παιδιών»⁶. Όπως η ίδια το αντιλαμβάνεται (έστω κι αν δεν εκφράζει πάντοτε τούτη τη θέση), το κίνημα για τα δικαιώματα των παιδιών συνιστά ένα περαιτέρω βήμα στη μακρά μάχη ενάντια στην πατριαρχία.

5. H. Clinton, "Children's Rights: A Legal Perspective [Τα δικαιώματα των παιδιών υπό μια νομική προοπτική]", στον τόμο, P. A. Vardin, I. N. Brody, *Children's Rights: Contemporary Perspectives*, Νέα Υόρκη, Teachers College Press, 1979.

6. H. Clinton, "Children Under the Law [Τα παιδιά σύμφωνα με το νόμο]", *Harvard Educational Review*, τ. 43, 1973.

Με βάση τον ισχυρισμό που η ίδια αναπτύσσει, στο άρθρο που μόλις παραθέσαμε, από τη στιγμή που τα παιδιά έχουν «συμφέροντα αποδεδειγμένα ανεξάρτητα από εκείνα των γονιών τους», δεν μπορούν να εκπροσωπούνται από οποιονδήποτε άλλον εκτός από τον ίδιο τους τον εαυτό. Το επιχείρημα αυτό, που στηρίζεται στην κλασική φιλελεύθερη παραδοχή ότι τα άτομα είναι οι καλύτεροι κριτές όταν πρόκειται για τα ίδια τους τα συμφέροντα, υποσκάπτει την εξουσία όχι μόνο των γονέων αλλά και του κράτους, όταν αυτό ενεργεί στη θέση των γονέων. Εδώ η Κλίντον εμπνέεται, σε μεγάλο βαθμό, από την αναθεωρητική ιστοριογραφία των προοδευτικών μεταρρυθμίσεων που εφαρμόστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα: πρόκειται για μεταρρυθμίσεις που μεταβίβασαν τον έλεγχο των παραβατικών παιδιών από τους γονείς στα δικαστήρια ανηλίκων, καθιέρωσαν μια σειρά από σωφρονιστικά ιδρύματα για παιδιά και έκαναν τη σχολική φοίτηση υποχρεωτική, εμποδίζοντας έτσι τους γονείς να εκμεταλλεύονται την εργασία των παιδιών τους, περιορίζοντας, όμως, ταυτόχρονα την ευθύνη της οικογένειας στην εκπαίδευση των παιδιών της.

Οι «Σωτήρες των παιδιών», όπως αποκαλούν σαρκαστικά οι αναθεωρητές ιστορικοί αυτές τις ακτιβίστριες των αρχών του αιώνα, είχαν απεριόριστη εμπιστοσύνη στη ικανότητά τους να ενεργούν «προς το συμφέρον του παιδιού». Παρ' όλα αυτά, ο νέοκοπος πατερναλισμός τους ήταν, αν μη τι άλλο, ακόμη πιο άγαρμος από τον πατερναλισμό της παραδοσιακής οικογένειας. Οι μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της Προοδευτικής Εποχής⁷, έδωσαν στα δικαστήρια το δικαίωμα να απομακρύνουν τα παιδιά από τα «ακατάλληλα νοικοκυριά» και να τα καταδικάζουν σε κράτηση απροσδιόριστης διάρκειας, δίχως να αποδεικνύουν την ενοχή τους, έχοντας, επιπλέον, τη δυνατότητα να παρακάμπτουν τις συνήθειες νομικές δικλείδες ασφαλείας ενάντια στην αυθαίρετη σύλληψη και κράτηση. Αντικαθιστώντας το συζητητικό δικαστικό σύστημα με μια δι-

7. Σ.π.μ: *Progressive Era* είναι η περίοδος της αμερικανικής ιστορίας που εκτείνεται από τη δεκαετία του 1890 ως τη δεκαετία του 1920. Διαδέχεται τη λεγόμενη Επίχρυση Εποχή (*Gilded Age*) και χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση πλήθους μεταρρυθμιστικών κινήματων (από την ποτοαπαγόρευση και τον φεμινισμό μέχρι το εργατικό κίνημα, τις Σωτήρες των παιδιών και διάφορα κινήματα παιδαγωγικής μεταρρύθμισης) που προσπάθησαν να θεραπεύσουν τα βασικά προβλήματα που κληροδότησε στη χώρα η ταχεία και αρπακτική της εκβιομηχάνιση κατά την Επίχρυση Εποχή. Είναι η εποχή της εμφάνισης του Προοδευτισμού ως ιδεολογικοπολιτικού κινήματος που θεωρεί ως λύση στα κοινωνικά προβλήματα τον εκμοντερνισμό της κοινωνίας.

καιοσύνη θεραπευτικού τύπου⁸, οι μεταρρυθμίσεις αυτές δημιούργησαν νέες μορφές αυθαίρετης εξουσίας. Όπως αποδείχθηκε, ούτε τα παιδιά, ούτε οι γονείς τους μπορούσαν πραγματικά να προσφύγουν ενάντια σε αυτές τις αρχές που «απλά προσπαθούσαν να βοηθήσουν». Πλέον το κράτος είχε τη δυνατότητα να απομονώνει τους παραβατικούς νέους μόνο και μόνο επειδή είτε οι ίδιοι είτε οι γονείς τους αρνήθηκαν να συνεργαστούν με το δικαστικό σύστημα ανηλίκων. Πολλώ δε μάλλον που μια τέτοια άρνηση συνεργασίας μπορούσε πλέον να εκληφθεί ως τεκμήριο της ακαταλληλότητας του οικογενειακού τους περιβάλλοντος.

Ορισμένοι κριτικοί επικαλούνται τις अपαράδεκτες συνέπειες της γραφειοκρατικής παρέμβασης προκειμένου να προτείνουν την αποκατάσταση ενός μέρους της γονικής εξουσίας που απαλλοτριώθηκε από το κράτος. Αντίθετως, η Κλίντον προτείνει μια πολύ διαφορετική λύση: θέλει να βγάλει τα παιδιά και τους εφήβους από το καθεστώς μειονότητας, προκειμένου να τους δώσει τα ίδια δικαιώματα με τους ενήλικες, εντάσσοντάς τα, με αυτόν τον τρόπο, όσο το δυνατόν πληρέστερα, στο συζητητικό δικαστικό σύστημα. Καταδικάζει την αξίωση του κράτους ν' αναλάβει τη γονική μέριμνα, όχι επειδή εμπιστεύεται τους γονείς, αλλά επειδή είναι αντίθετη προς την αρχή της γονικής εξουσίας σε οποιαδήποτε μορφή της. Όταν αντιμετωπίζουμε τους νέους ως εξαρτώμενα μέλη της κοινωνίας, υποστηρίζει, τους αποθαρρύνουμε από το να αναλάβουν την ευθύνη του εαυτού τους. Επιπλέον, η ιδέα σύμφωνα με την οποία οι ενήλικες γνωρίζουν καλύτερα το συμφέρον των παιδιών τους αντικρούεται, κατά την άποψή της, όχι μόνο από τις μαζικές ενδείξεις γονικής ανικανότητας, αλλά και από τις διαφωνίες που ανακύπτουν μεταξύ γονέων και παιδιών. Εξάλλου, όπως υποστηρίζει η Κλίντον στο άρθρο της που ήδη αναφέραμε, τα παιδιά μπορούν να έχουν δικές τους, κατασταλλαγμένες απόψεις. Γιατί, λοιπόν, θα πρέπει, ντε και σώνει, ο νόμος να ακούει μόνο τους ενήλικες;

Η Κλίντον δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην περίπτωση της απόφασης *Wisconsin v. Yoder* (1972) με την οποία το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, απερίσκεπτα, κατά τη γνώμη της, επέτρεψε σε τρεις οικογένειες Άμις να μη στείλουν τα παιδιά τους στο γυμνάσιο, παρά το γεγονός ότι η νομοθεσία της πολιτείας του Γουισκόνσιν προβλέπει την υποχρεωτική σχολική φοίτηση. Ο δικαστής Γουίλιαμ Ντάγκλας (William O. Douglas),

8. Σ.τ.μ.: Για μια συμπυκνωμένη παρουσίαση του περιεχομένου που δίνει ο συγγραφέας στον όρο «θεραπευτικός [therapeutic]», βλ. το κείμενό του «Η ζωή στο θεραπευτικό Κράτος» (Πρόταγμα, τ. 6, Δεκέμβριος 2013).

διαφωνώντας εν μέρει με αυτή την απόφαση, σημείωσε ότι κανείς δεν είχε ρωτήσει δύο από τα παιδιά που επηρεάζονταν από την απόφαση αν συμμερίζονταν τις θρησκευτικές απόψεις των γονιών τους. «Αυτά τα παιδιά θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να ακουστούν», έγραψε ο Ντάγκλας στην αναφορά όπου εκθέτει τη διαφωνία του. Η κρίση τους έπρεπε να ληφθεί υπόψη, εάν πρόκειτο να γίνουν «κύριοι της μοίρας τους» και μάλιστα η γνώμη τους θα πρέπει να μετρά περισσότερο από αυτή των γονέων τους. Ένα παιδί που φιλοδοξεί να γίνει «πιανίστας, αστροναύτης ή ωκεανογράφος» θα πρέπει να «απομακρυνθεί από την κοινότητα των Άμις. Αν τα παιδιά παρέμεναν προσδεδεμένα σε αυτόν τον τρόπο ζωής», οι ζωές τους πιθανότατα θα παρέμεναν «καχεκτικές και παραμορφωμένες»⁹.

Σύμφωνα με την Κλίντον, αυτή η «ριζοσπαστική προσέγγιση της υπόθεσης» καθορίζει τις αρχές που θα έπρεπε να καθοδηγούν την οικογενειακή πολιτική. Αντί να θεωρούμε ότι οι γονείς γνωρίζουν καλύτερα ποιο είναι το συμφέρον των παιδιών τους, θα πρέπει να αφήνουμε τα ίδια τα παιδιά μιλούν για λογαριασμό τους. Πρέπει να αναγνωρίσουμε την αρμοδιότητά τους να παίρνουν αποφάσεις για τα θέματα που τα αφορούν, πράγμα που συνεπάγεται πως θα πρέπει να τα αντιμετωπίζουμε ως φορείς δικαιωμάτων και όχι απλώς ως μέλη των οικογενειών τους. Θα πρέπει, συνεπώς, να τους παρέχουμε νομική υποστήριξη αλλά και όλα τα υπόλοιπα δικαιώματα και τις δυνατότητες εξαιρέσεως από τον νόμο που προβλέπονται για τους ενήλικους πολίτες. Στην υπόθεση *Gault* (1967) το Ανώτατο Δικαστήριο δέχθηκε, μεν, αυτές τις αρχές στη θεωρία, όταν αποφάνθηκε πως «ούτε η Δέκατη Τέταρτη Τροπολογία του Συντάγματος ούτε η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων»¹⁰ αφορούν μονάχα ενήλικες πολίτες», αλλά τις εφαρμόζει έκτοτε πολύ διστακτικά κατά την άποψη της Κλίντον: Αρνήθηκε την απαίτηση να γίνονται στα δικαστήρια ανηλίκων δίκες με ενόρκους, δεν απαγόρευσε τη σωματική τιμωρία στα σχολεία, ούτε αναγνώρισε το «θεμελιώδες, προσωπικό δικαίωμα στην

9. Σ.π.μ.: *Amish*: Παραδοσιακές θρησκευτικές κοινότητες προερχόμενες από μια ελβετική εκδοχή Αναβαπτισμού που ζουν κυρίως σε περιοχές της Πενσυλβανίας, του Οχάιο και της Ιντιάνα όπως και στο Οντάριο του Καναδά. Ακολουθούν πιστά τον τρόπο ζωής των προγόνων τους, καλλιεργώντας τη γη με εργαλεία των αρχών του 18^{ου} αιώνα, φορώντας τα αντίστοιχα ρούχα, αποφεύγοντας τον ηλεκτρισμό και μιλώντας διάφορες εκδοχές γερμανικών της εποχής. Ζουν αποκομμένοι από τον έξω κόσμο και τα παιδιά τους εκπαιδεύονται εντός της κοινότητας, μέχρι να φτάσει η στιγμή της βάφτισής τους, γύρω στα 18 τους χρόνια, οπότε και επιλέγουν αν θα ενταχθούν πραγματικά στη θρησκευτική κοινότητα ή όχι. Αν όχι, εκδιώκονται από αυτήν και τα μέλη της κόβουν κάθε επαφή μαζί τους.

10. Σ.π.μ.: Bill of Rights: οι πρώτες δέκα Τροπολογίες του Αμερικανικού Συντάγματος, που εγκρίθηκαν το 1791.

παιδεία»¹¹. Το Δικαστήριο αντιστάθηκε στην πρακτική εφαρμογή του σκεπτικού που καθόρισε την απόφαση για την υπόθεση *Gault* και έτσι παρεμπόδισε την πρόοδο όσον αφορά την υπόθεση των παιδιών.

Σε μια κοινωνία που δίνει μια τόσο κεντρική θέση στην έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προσέγγιση της Κλίντον μπορεί αρχικά να φαίνεται θεμιτή. Ποιος θα σκεφτόταν να αμφισβητήσει τις αρχές που έχουν σχεδιαστεί για να προστατεύουν τα φυσικά πρόσωπα από την αυθαιρεσία της εξουσίας, είτε πρόκειται για το κράτος είτε για την οικογένεια; Εντούτοις, αν διαβάσουμε προσεκτικά την επιχειρηματολογία της Κλίντον, θα διαπιστώσουμε ότι αντιτίθεται στην οικογένεια πολύ περισσότερο από ό,τι στο κράτος. «Ελλείψει οικογενειακής πολιτικής σε αυτή τη χώρα», υποστηρίζει, «ό,τι και να κάνουμε για λογαριασμό των παιδιών στο ζήτημα των σχέσεών τους με τις οικογένειές τους θα συνεχίσει να αποτελεί απλώς μια πρόχειρη κι επιδερμική λύση, χωρίς σαφείς στόχους, η οποία θα υπόκειται σε κάθε είδους κατάχρηση»¹². Ταυτόχρονα επικρίνει την «υπερβολική διστακτικότητα των αρχών ως προς το ζήτημα της παρέμβασης στην οικογενειακή ζωή» και αναζητά μια «θεωρία που θα αναλύει επαρκώς τον κατάλληλο ρόλο του κράτους στην ανατροφή των παιδιών». Αν και προειδοποιεί ότι το κράτος θα πρέπει να παρεμβαίνει «μόνο σε δικαιολογημένες περιπτώσεις», τα γραπτά της εκφράζουν σαφώς την πεποίθηση ότι είναι η οικογένεια που κρατά τα παιδιά πίσω και το κράτος αυτό που τα χειραφετεί. Η οικογένεια προσπαθεί να τα «προσδέσει», όπως το έθετε ο δικαστής Ντάγκλας, σε έναν περιοριστικό κι αποχαυνωτικό τρόπο ζωής. Το κράτος, από την άλλη μεριά, τούς παρέχει εκπαιδευτικές ευκαιρίες που διευρύνουν τους ορίζοντές τους, διευκολύνουν την προσχώρησή τους στη συναρπαστική κουλτούρα της νεωτερικότητας και τους επιτρέπουν να γίνουν αστροναύτες ή ωκεανογράφοι, αν το επιθυμούν.

Κατά την άποψη της Κλίντον, η επίσημη σχολική εκπαίδευση πρέπει να συμπληρωθεί με μια σειρά από προγράμματα που θα επιτρέπουν σε μη προνομιούχα παιδιά να επωφελούνται από εκπαιδευτικές ευκαιρίες, θα τους παρέχουν την κατάλληλη υγειονομική περίθαλψη, θα εξασφαλίζουν ότι λαμβάνουν σωστή διατροφή και γενικά θα ανταποκρίνονται στις περίπλοκες και συστηματικά μελετημένες τους ανάγκες. Όπως ακριβώς κι οι Σωτήρες των παιδιών, η Κλίντον εναποθέτει την πίστη της στα «προγράμματα» και θεωρεί ως αδιαμφισβήτητο δείγμα προόδου τον

11. H. Clinton, "Children Under the Law", *ό. π.*

12. H. Clinton, "Children's Rights: A Legal Perspective", *ό. π.*

πολλαπλασιασμό τους: παιδικά προγράμματα του Υπουργείου Υγείας, προγράμματα ημερήσιας, προγεννητικής και μητρικής φροντίδας, προγράμματα σχετικά με τις βρεφικές κλινικές, προγράμματα για την αξιολόγηση των κριτηρίων στα δημόσια σχολεία, προγράμματα εμβολιασμού και παιδικής ανάπλασης.

Ως εκ τούτου, η Κλίντον εναντιώνεται στη γραφειοκρατική παρέμβαση, μόνο όταν αυτή γίνεται ρητά πατερναλιστική. Κι έτσι καταλήγει σε μια υπεράσπιση της γραφειοκρατίας που μεταμφιέζεται σε υπεράσπιση της ατομικής αυτονομίας. Δεν έχει καμία αντίρρηση με τον γραφειοκρατικό έλεγχο των παιδιών, αρκεί αυτός να δίνει την εντύπωση πως τα αντιμετωπίζει σα να ήταν ενήλικες. Στη θέση, λοιπόν, του πατερναλισμού της οικογένειας -ο οποίος τουλάχιστον δεν προσποιείται πως είναι κάτι άλλο απ' αυτό που πράγματι είναι- η ίδια οραματίζεται έναν πλασματικό κόσμο στον οποίο όλοι υποκρίνονται ότι η διάκριση μεταξύ παιδιών και ενηλίκων στην πραγματικότητα δεν υφίσταται, ή τουλάχιστον ότι δεν μπορεί να γενικεύεται αυτόματα. Στο άρθρο της, «Children Under the Law» υποστηρίζει ότι εξαιρέσεις στο τεκμήριο της νομικής επάρκειας των παιδιών ως προς την ικανότητά τους να ασκούν τα νομικά τους δικαιώματα, μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο με «ευρήματα ικανά να αποδείξουν» την ύπαρξη «εμπειρικών διαφορών» μεταξύ των παιδιών. Όπως τονίζει, «η διαφορά ανάμεσα, από τη μια μεριά, σε ένα αμβισβητήσιμο τεκμήριο ανεπάρκειας ως προς την ικανότητα άσκησης των νομικών δικαιωμάτων και σε ένα τεκμήριο ικανότητας, από την άλλη, έγκειται στο ότι το πρώτο ρίχνει το βάρος της απόδειξης στα παιδιά και τους συμμάχους τους». Μετατοπίζοντας, κατά συνέπεια, στους γονείς την ευθύνη της επιχειρηματολογίας ενάντια στην ανάγκη γραφειοκρατικής παρέμβασης, η κατάργηση του καθεστώτος μειονότητας για τα παιδιά, όπως ακριβώς και «η κατάργηση της δουλείας και η χειραφέτηση των παντρεμένων γυναικών», θα έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα: «τα παιδιά, όπως και άλλα πρόσωπα», θα πρέπει να θεωρούνται «ικανά να ασκούν δικαιώματα και να αναλαμβάνουν υποχρεώσεις, μέχρι αποδείξεως του εναντίου».

Η Κλίντον θέλει να προστατέψει αυτά τα παιδιά, όχι μόνο από τους γονείς τους αλλά και από το κράτος. Βέβαια, η πολιτική που προτείνει αναπόφευκτα θα ενισχύσει την εξουσία των αυτόκλητων «συμμάχων» τους. Τα νομικά δικαιώματα αποτελούν απαραίτητη προστασία έναντι της παρεμβατικότητας της κρατικής εξουσίας, αλλά δεν είναι ούτε η μόνη, ούτε όμως κι η πιο αποτελεσματική εγγύηση. Στην πραγματικότητα, μάλιστα, δεν είναι καθόλου αποτελεσματική όταν πρόκειται για τις ανάγκες των παιδιών. Αντιθέτως, η καλύτερη άμυνα ενάντια στο κράτος

είναι η άτυπη εξουσία της οικογένειας, της γειτονιάς, της εκκλησίας, του εργατικού συνδικάτου, και όλων των υπόλοιπων ενδιάμεσων θεσμών [intermediary institutions] που καθιστούν τις κοινότητες ικανές να εκπαιδεύουν, να πειθαρχούν και να φροντίζουν τα μέλη τους, χωρίς να χρειάζονται τη συνδρομή του κράτους¹³. Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας αποδυναμώνει αυτούς τους θεσμούς, με αποτέλεσμα, στη συνέχεια οι τεχνοκράτες να επικαλούνται την κοινωνική αποδιοργάνωση η οποία προκύπτει ως επακόλουθο, προκειμένου να προτείνουν τη χορήγηση μιας ακόμα δόσης του ίδιου, γραφειοκρατικού φαρμάκου. Ωστόσο, το κράτος πρόνοιας όχι μόνο δεν ενθαρρύνει την ατομική αυτονομία, αλλά μετατρέπει τους πολίτες σε πελάτες. Αντίστοιχα, η Κλίντον πιστεύει ότι θα αποτελούσε θετικό βήμα η οργάνωση των νέων «σε μια εκλογική βάση ικανή να προστατέψει τα συμφέροντά της», όπως ακριβώς συμβαίνει και με όλες τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες που είναι θύματα διακρίσεων. Δείχνει, όμως, να μην αντιλαμβάνεται το γεγονός πως η εξάρτηση από το κράτος είναι το ίδιο αρνητική με οποιαδήποτε άλλη μορφή εξάρτησης, πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται για μια κοινωνική ομάδα σαν τα παιδιά, τα μέλη της οποίας εξαρτώνται αναγκαστικά από το κράτος λόγω της απειρίας τους.

Το πιο ακαταμάχητο επιχείρημα ενάντια στη στέρηση της ιδιότητας του πολίτη από οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα είναι ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν να είναι υπεύθυνοι μόνο όταν εξασκούνται στην ανάληψη ευθυνών. Ωστόσο, ακόμα κι αυτό το επιχείρημα καταρρέει στην περίπτωση των παιδιών, τα οποία χρειάζονται μια μακρά περίοδο κηδεμονίας πριν να είναι σε θέση να φροντίσουν από μόνα τους τον εαυτό τους. Γι' αυτό κι ο Τζον Στιούαρτ Μιλ (John Stuart Mill), ο οποίος βάσισε την πολιτική του φιλοσοφία στην αρχή ότι τα άτομα γνωρίζουν το συμφέρον τους και δε δίστασε να φτάσει τούτη τη θεωρία μέχρι τις λογικές τις συνέπειες υποστηρίζοντας το δικαίωμα ψήφου των γυναικών, ποτέ δεν σκέφτηκε να επεκτείνει τα νομικά δικαιώματα των ενηλίκων στα παιδιά. Η κοινή λογική τού υπέδειξε ότι θα ήταν ιδιαίτερα λανθασμένο να αντιμετωπίζει ο νόμος τα παιδιά σαν να ήταν ενήλικες.

Ο μύθος της νομικής ισότητας μεταξύ παιδιών κι ενηλίκων αγνοεί την προφανή διαφορά εμπειρίας και δύναμης, η οποία δίνει στους

13. Σ.τ.μ.: Να σημειωθεί, φυσικά, προς αποφυγή παρεξηγήσεων, ότι στις ΗΠΑ υπάρχει πλήθος εκκλησιών διαφορετικών χριστιανικών και παραχριστιανικών -και όχι μόνο- δογμάτων, οι οποίες όχι μόνο δε χαίρουν κρατικής προστασίας και χρηματοδότησης όπως η Εκκλησία της Ελλάδας, αλλά δεν έχουν καν συγκεντρωτική και ιεραρχική δομή, ενεργώντας, συνήθως, σε τοπικό επίπεδο και εκφράζοντας, έτσι, ένα πνεύμα οργάνωσης από τα κάτω.

ενήλικες ένα συντριπτικό πλεονέκτημα κατά τις συναλλαγές τους με τα παιδιά, κυρίως όταν οι πρώτοι εμφανίζονται υπό το σαγηνευτικό ένδυμα του απελευθερωτή. Όταν κάποιος εξωοικογενειακός παράγοντας υπερασπίζεται το παιδί ενάντια στη γονική εξουσία, στόχος του είναι να κερδίσει την εμπιστοσύνη του μόνο και μόνο για να την εκμεταλλευτεί για τους δικούς του σκοπούς. Ελάχιστη σημασία έχει αν οι σκοποί αυτοί είναι δόλιοι ή καλών προθέσεων, αν είναι εμπορικοί ή φιλανθρωπικοί. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις το παιδί μετατρέπεται σ' ένα ανυποψίαστο εργαλείο, σ' ένα μέσο εξυπηρέτησης αλλότριων σκοπών, όπως, για παράδειγμα, οι πωλήσεις περισσότερων αθλητικών παπουτσιών ή η απελευθέρωση των παιδιών από έναν τρόπο ζωής που «παρακωλύει» και «παραμορφώνει» την ανάπτυξή τους. Διότι, ακόμα κι αν οι γονείς μπορούν, φυσικά, να οδηγηθούν σε τρομερές καταχρήσεις της εξουσίας τους, τουλάχιστον δεν παύουν ν' αναγνωρίζουν την αδυναμία και την ευπάθεια των παιδιών. Αντιθέτως η πεποίθηση πως τα τελευταία είναι πέρα για πέρα ικανά να μιλούν για τον εαυτό τους, επιτρέπει σε κάθε λογής εγγαστρίμυθους να μιλούν μέσω αυτών, παρουσιάζοντας τις επιδιώξεις τους σαν να είναι των παιδιών.

Οι κοινωνικές συμβάσεις που εξακολουθούν να καθορίζουν τις εφαρμοζόμενες πολιτικές, ακόμα και μετά από δεκαετίες γραφειοκρατικής προέλασης, θεωρούν ότι οι γονείς έχουν την ικανότητα να αναθρέψουν τα παιδιά τους κι ότι αν κάποιος χρειάζεται να πείσουν για την ορθότητα των απόψεών του, είναι όσοι υποστηρίζουν το αντίθετο. Αυτές ακριβώς τις συμβάσεις, όμως, επιδιώκει να ανατρέψει η Κλίντον. Τις απορρίπτει στα γραπτά της ποικιλοτρόπως, άλλοτε ως απόρροια κάποιας «ρομαντικής αντίληψης για την οικογένεια», άλλοτε ως «πολυαγαπημένες, μεν, οικογενειακές αξίες οι οποίες, ωστόσο, είναι προϊόντα ονειροφαντασίας», άλλοτε, τέλος, ως «καχυποψία» απέναντι στην πρόοδο. Σε μια κριτική του βιβλίου του Γκίλμπερτ Στάινερ, *Η παιδική υπόθεση*¹⁴, η Κλίντον καταλογίζει στον συγγραφέα μια «τάση προς την αποφυγή κάθε παρεμβατικότητας» στην οικογενειακή ζωή¹⁵. Ο Στάινερ ρίχνει στους διαμορφωτές των επιβαλλόμενων πολιτικών τη «βαριά ευθύνη να αποδείξουν την ορθότητα των αντιλήψεών τους», από τη στιγμή που απαιτούν την καθιέρωση παιδικών προγραμμάτων τα οποία ανταγωνίζονται την οικογένεια. Μεταξύ των αναρίθμητων

14. G. Steiner *The Children's Cause*, Ουάσινγκτον, Brookings Institution, 1976.

15. H. Clinton, "Children's Policies: Abandonment and Neglect [Οι πολιτικές για το παιδί: μεταξύ εγκατάλειψης και αδιαφορίας]", *Yale Law Journal*, τ. 86, 1977.

προγραμμάτων που ήδη υφίστανται, μόνο το πρόγραμμα σχολικού μεσημεριανού γεύματος αξίζει να θεωρηθεί ως απόλυτα επιτυχές κατά τον συγγραφέα. Η Κλίντον, αντίθετα, εκφράζει τη λύπη της για το γεγονός πως τα παιδικά προγράμματα κρίνονται «πιο γρήγορα και πιο αυστηρά από ό,τι άλλα κυβερνητικά προγράμματα», τη στιγμή που τους χρειάζεται «περισσότερος χρόνος για να δοκιμαστούν». Το αποτέλεσμα είναι πως τούτη η «βιασύνη στην κρίση» οδηγεί σε πρόωρη «απογοήτευση». Αυτό που ουσιαστικά μας λέει η Κλίντον είναι πως δεν πρέπει να εγκαταλείψουμε την προσπάθεια διαμόρφωσης ενός «περιεκτικού προγράμματος παιδικής φροντίδας» απλά και μόνο επειδή τα υπάρχοντα προγράμματα αποδεικνύονται ελάχιστα επιτυχή.

Προκειμένου «να ξεπεράσουμε τις τάσεις προς τη μη παρεμβατικότητα», να υπερβούμε την «απροθυμία επέμβασης στην οικογενειακή ζωή» αλλά και να «υπονομεύσουμε τη συναίνεση που διακονίζει» αυτή την απροθυμία, όπως επίσης, βέβαια, και να προωθήσουμε μια «νέα κοινωνική νοοτροπία», η Κλίντον μας ζητά να αναλογιστούμε ότι πολλοί γονείς δεν έχουν απολύτως κανένα προσόν για την ανατροφή των παιδιών τους. Η προσπάθειά της να «αντιστρέψει το τεκμήριο της ανικανότητας» του παιδιού απαιτεί την αντιστροφή του τεκμηρίου ικανότητας του γονέα. Το αγαπημένο της παράδειγμα επιτυχημένου προγράμματος για παιδιά, που επανεμφανίζεται στα τελευταία της γραπτά και τις πιο πρόσφατες ομιλίες της, προέρχεται από το Ισραήλ, όπου οι αρχές έχουν αναλάβει να διδάξουν τις μητέρες πώς να ενθαρρύνουν περισσότερο την «κριτική και αναλυτική σκέψη» των παιδιών τους. Όπως εξηγεί σε μια ομιλία της, το εν λόγω ισραηλινό πρόγραμμα απευθύνεται σε «Εβραίους μετανάστες από χώρες της Βόρειας Αφρικής, πολλοί από τους οποίους» προέρχονται από «ιδιαίτερα υποβαθμισμένες περιοχές, ήταν αναλφάβητοι και είχαν ζήσει με έναν πολύ παραδοσιακό, σχεδόν βιβλικό τρόπο»¹⁶. Αυτές οι μητέρες δεν καταλαβαίνουν πόσο σημαντικό είναι να μιλούν με τα παιδιά τους. Κι όπως ισχυρίζεται η Κλίντον, «θα συναντήσετε την ίδια ανεπάρκεια σε πολλά φτωχά νοικοκυριά της χώρας μας». Εφόσον, λοιπόν, οι γονείς αδυνατούν να κατανοήσουν τη στοιχειώδη διαπίστωση σύμφωνα με την οποία η ανατροφή των παιδιών απαιτεί επικοινωνία, επόμενο είναι, σύμφωνα με την Κλίντον, «τα μικρά παιδιά μας σήμερα να μη διαθέτουν επαρκείς γλωσσικές δεξιότητες».

16. H. Clinton, "A Bridge Over the Mississippi", κεντρική ομιλία στο Δεύτερο Ετήσιο Συνέδριο Αστικής Εκπαίδευσης, Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Μέμφις, 1990.

Η κριτική της γονικής ανικανότητας υπήρξε ανέκαθεν το αγαπημένο εργαλείο των Σωτήρων των Παιδιών. Τέτοια επιχειρήματα έπαιξαν σημαντικό ρόλο εντός του Προοδευτικού Κίνηματος, που έθεσε τα θεμέλια του κράτους πρόνοιας¹⁷. Όπως και σήμερα, έτσι και τότε, η κριτική στρεφόταν ενάντια στους υποτιθέμενα ακαλλιέργητους και οπισθοδρομικούς λαούς, που έμεναν προσκολλημένοι στις προγονικές τους συνήθειες και αντιστέκονταν στην αφομοίωση από την κυρίαρχη κουλτούρα του Διαφωτισμού. Οι μάζες των μεγάλων πόλεων, δήλωνε τότε ο Ουάσινγκτον Γκλάντεν (Washington Gladden), ένας πρώιμος υπέρμαχος του Κοινωνικού Ευαγγελίου¹⁸, έπρεπε να είναι «πολιτισμένες, μορφωμένες και να ενθουσιάζονται με τις νέες ιδέες». Η Φλόρενς Κέλι (Florence Kelley), τούτη η αρχετυπική Σωτήρας των Παιδιών, παραπονιόταν ότι η τυπική νεαρή ιταλίδα, ακόμη κι αν είχε φοιτήσει για κάμποσα χρόνια στο σχολείο, θα ξεχνούσε οτιδήποτε είχε μάθει κατά τα σχολικά της χρόνια, μόλις παντρευόταν και άρχιζε να δημιουργεί «κατά τον πιο παράλογο τρόπο τούτη την πολυμελή οικογένεια που θα διαρκούσε ως τη δεύτερη γενιά των ιταλικών αποικιών. Θα τάζει τα μωρά της μπανάνες, μορταδέλα, μπύρα και καφέ, με αποτέλεσμα πολλά εξ αυτών, αντί να γίνουν κάποτε αυτόχθονες αμερικανοί πολίτες, να πεθαίνουν απο δηλητηρίαση μόλις στον πρώτο χρόνο της ζωής τους, εξαιτίας της απελπιστικής άγνοιας της -κατά τα άλλα- εγγράμματης μητέρας τους». Εκείνη την εποχή τα πυρά των μεταρρυθμιστών στρέφονταν ενάντια στις μητέρες που τάζαν τα παιδιά τους μπύρα και μπανάνες. Σήμερα το πρόβλημα είναι η έλλειψη επικοινωνιακής ικανότητας αλλά και η χαμηλή «αυτοεκτίμηση» -κατά την αγαπημένη έκφραση της Χίλαρι Κλίντον.

Η ιστορία της θεραπευτικής εκστρατείας ενάντια στις οπισθοδρομικές και «παραδοσιακές» οικογένειες πάει αρκετά πίσω στον χρόνο κι αυτή η διαπίστωση αρκεί για να μας κάνει επιφυλακτικούς ως προς τη χρησιμότητα μιας ακόμη εκστρατείας προς την ίδια κατεύθυνση. Μετά από όλα αυτά τα χρόνια γραφειοκρατικού πειραματισμού, δικαιούται κανείς ν' αναρωτηθεί αν η λύση την οποία η Κλίντον θεωρεί πανάκεια -τουτέστιν ένα «ολοκληρωμένο πρόγραμμα φροντίδας των παιδιών»- είναι αυτό

17. Σ.τ.μ.: Για τους αμερικανούς Προοδευτικούς, βλ. και την πρώτη υποσημείωση του μεταφραστή στο κείμενο του Τόμας Φρανκ. «Οι χίπστερ κι οι τραπεζίτες θα πρέπει να είναι φίλοι», το οποίο δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος του *Προτάγματος*.

18. Σ.τ.μ.: *Social Gospel*: κίνημα προτεσταντών θεολόγων προοδευτικών αντιλήψεων, που εμφανίζεται στις ΗΠΑ και τον Καναδά κατά την Προοδευτική Εποχή και προσπάθησε να προσεγγίσει τα μεγάλα κοινωνικά ζητήματα της εποχής (όπως η ανισότητα, η φτώχεια κι ο αλκοολισμός) με αφετηρία τη χριστιανική ηθική.

που πραγματικά χρειάζεται σήμερα η χώρα. Προηγούμενες προσπάθειες για τη διάσωση παιδιών από τις «ανεπιθύμητες» οικογένειές τους έχουν ελάχιστα να επιδείξουν σε επίπεδο επιθυμητών αποτελεσμάτων. Πράγμα που σημαίνει ότι η αρνητική μας ετυμηγορία για αυτές τις προσπάθειες δε στηρίζεται σε κάποια «βιασύνη στην κρίση», αλλά στην ιστορική εμπειρία που φτάνει πίσω στις αρχές του 20^{ού} αιώνα.

Εξάλλου, η κριτική σύμφωνα με την οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες δε διαθέτουν καμία πολιτική για την οικογένεια αγνοεί την πολιτική που εφαρμόζεται, στην πραγματικότητα, εδώ και πολύ καιρό και έχει ως στόχο να μεταφέρει τον έλεγχο των παιδιών από τις τοπικές κοινότητες σε κρατικά ιδρύματα σχεδιασμένα ειδικά για τον σκοπό αυτό. Όπως τόνιζε στις αρχές της δεκαετίας του '60 η Τζέιν Τζέικομπς (Jane Jacobs), ένα τεράστιο ποσό των «φυσιολογικού και καθημερινού ανθρώπινου δυναμικού που συνεισφέρει στην ανατροφή των παιδιών» χάνεται όταν οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις προσπαθούν να αντικαταστήσουν τους άτυπους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου από μια επίβλεψη που οργανώνεται και διεκπεραιώνεται από ειδικούς επαγγελματίες. Η Τζέικομπς δείχνει ότι οι υγιείς γειτονιές διδάσκουν τα παιδιά ένα μάθημα που δεν μπορεί να διδαχθεί από εκπαιδευτικούς ή επαγγελματίες επιστάτες: ότι «οι άνθρωποι πρέπει να αναλαμβάνουν έστω κι ένα ελάχιστο ποσοστό δημόσιας ευθύνης απέναντι στους συμπολίτες τους, ακόμη και αν δεν διατηρούν προσωπικούς δεσμούς μαζί τους», καθώς με αυτόν τον τρόπο οι γειτονιές ενθαρρύνουν την εμπέδωση της «καθημερινής δημόσιας εμπιστοσύνης»¹⁹. Όταν ο μπακάλης ή ο κλειδαράς της γωνίας επιπλήττουν ένα παιδί που τρέχει στο δρόμο, το παιδί μαθαίνει κάτι που «άτομα τα οποία έχουν προσληφθεί επί τούτου για να φροντίζουν τα παιδιά δεν μπορούν να του το μεταδώσουν, μιας και η ουσία αυτού του είδους της υπευθυνότητας έγκειται στο ότι ενεργείς αυθόρμητα κι όχι επειδή έχεις προσληφθεί για να το κάνεις».

Τελικά, οι γραφειοκρατικές παρεμβάσεις στην οικογένεια δεν πέτυχαν την «ενδυνάμωση» των παιδιών, αλλά την αποδυνάμωση των θεσμών που στέκονται ανάμεσα στο παιδί και τη μεγαλύτερη απειλή που έχει σήμερα να αντιμετωπίσει η οικογένεια: την καταναλωτική μας κουλτούρα. Πολλοί γονείς αναγκάζονται πλέον ν' αντιταχθούν στον καταναλωτισμό, «δίνοντας αγώνα για τις καρδιές και τα μυαλά των παιδιών τους», σύμφωνα με την έκφραση της Μπάρμπαρα Γουάιτχεντ

19. J. Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities* [Ο θάνατος κι η ζωή των μεγάλων αμερικανικών πόλεων], 1961.

(Barbara Whitehead). Πρόκειται, ωστόσο, για έναν αγώνα τον οποίο μάλλον χάνουν, εφόσον αδυνατούν να ανταγωνιστούν την τηλεόραση και τις ομάδες συνομηλίκων, που μαθαίνουν στα παιδιά τους να θέλουν περισσότερο από ό,τι είναι καλό γι' αυτά και τα εθίζουν από πολύ πρώιμη ηλικία στο σεξ, στα ναρκωτικά και στην αναζήτηση διεγέρσεων. «Οι γονείς μιλούν για την πίεση που ασκείται σε παιδιά του δημοτικού για να αγοράσουν *Reeboks* που κοστίζουν 65 δολάρια και πετροπλυμένα τζιν των 45 δολαρίων» γράφει η Γουάιτχεντ. Σοκάρονται από το σχέδιο διανομής προφυλακτικών στα δημόσια σχολεία και, ακόμη κι αν παραδέχονται πως υπάρχει ανάγκη για τέτοιου είδους προφυλάξεις, θέλουν να ξέρουν τι έχει οδηγήσει την κοινωνία μας σε αυτό το σημείο.

Η καταναλωτική κουλτούρα σαγηνεύει τα παιδιά από την πιο πρώιμη ηλικία, μέσα από μια ατέλειωτη προπαγάνδα εμπορευμάτων. Κι έτσι τα κάνει να μην μπορούν πλέον να υπομένουν τη γονική πειθαρχία, καθώς ενισχύει την τάση τους να αντιστέκονται σε οποιονδήποτε νιώθουν πως προσπαθεί να επέμβει στη δική τους ευχαρίστηση. Η κουλτούρα της κατανάλωσης δε διαφθείρει μονάχα τα παιδιά με άμεσο τρόπο, αλλά υπονομεύει, μακροπρόθεσμα, και την ίδια την οικογένεια, καθώς ανεβάζει διαρκώς το θεωρούμενο ως αποδεκτό επίπεδο ζωής της μεσαίας τάξης. Οι γονείς πρέπει να εργάζονται όλο και περισσότερες ώρες προκειμένου να αποκτήσουν καταναλωτικά αγαθά που παλαιότερα θα θεωρούνταν είδη πολυτελείας, αλλά σήμερα κρίνονται απαραίτητα για μια καλή ζωή. Τα τελευταία είκοσι χρόνια οι Αμερικανοί έχουν προσθέσει στον χρόνο του εργασιακού τους έτους σχεδόν έναν ολόκληρο μήνα, σύμφωνα με την Τζούλιετ Σορ²⁰, με αποτέλεσμα, σήμερα, σε μια εποχή όπου τα παιδιά έχουν περισσότερο από ποτέ άλλοτε ανάγκη από καθοδήγηση, οι αμερικανοί γονείς να βρίσκονται απορροφημένοι από τις απαιτήσεις της εργασίας.

Κι όμως, ελάχιστα έχει να προσφέρει στους σημερινούς γονείς, που υπό μια έννοια αποτελούν την πιο συντηρητική κοινωνική ομάδα στη χώρα, αυτός ο αποκαλούμενος συντηρητισμός που αρχίζει και τελειώνει με την εξύμνηση της ελεύθερης αγοράς. Οι Ρεπουμπλικανοί μπορεί να μισούν όλα αυτά που συμβαίνουν στα παιδιά μας, αλλά η αφοσίωσή τους στην κουλτούρα ενός άπληστου ατομικισμού δεν τους επιτρέπει να εντοπίσουν το πρόβλημα στην πηγή του. Εξυμνούν τον φιλόδοξο και φιλοχρήματο άνθρωπο, τον καπάτσο επενδυτή που δεν ορρωδεί προ ουδενός μπρος στην επιδίωξη του πλούτου και μετά απορούν που τα

20. Βλ. J. Schor, *The Overworked American: The Unexpected Decline Of Leisure* [Υπερεργαζόμενοι Αμερικανοί ή η απρόσμενη μείωση του ελεύθερου χρόνου], Ν. Υόρκη, Basic Books, 1992.

παιδιά από τα γκέτο κλέβουν και σκαρώνουν απάτες αντί να διαβάζουν τα μαθήματά τους.

Σε κάθε περίπτωση, τούτη η απροθυμία των Ρεπουμπλικανών να αποδώσουν ευθύνες στην αγορά για την κατάρρευση της οικογένειας δίνει στους Δημοκρατικούς την ευκαιρία να αντιμετωπίσουν ένα ζήτημα θεμελιώδους σημασίας και την ίδια στιγμή να ανακόψουν την πτωτική πορεία του κόμματός τους. Προσεγγίζοντας την «παιδική υπόθεση» με τα μάτια των σημερινών, ζορισμένων γονέων, οι Δημοκρατικοί μπορούν να καταστήσουν τη φράση «οικογενειακές αξίες» κάτι περισσότερο από ένα κενό σημαίνον. Μπορούν, επίσης, να αρχίσουν να επουλώνουν τους φυλετικούς διαχωρισμούς, δείχνοντας πως, όταν πρόκειται για τα παιδιά τους, όλες οι οικογένειες επιθυμούν το ίδιο πράγμα: προστασία από την εισβολή της εμπορευματοποίησης στην οικογενειακή ζωή, η οποία διαφθείρει τους νέους και υπονομεύει τη γονική εξουσία. Τα βάσανα της μαύρης μητέρας που ζει από τα προνοιακά επιδόματα και τα παιδιά της έρχονται σε επαφή με τον πολιτισμό της άμεσης ικανοποίησης της επιθυμίας μέσω του εξαιρετικά επικίνδυνου συμπλέγματος ναρκωτικά-εγκληματικότητα, συνιστούν απλώς την υπερβολική εκδοχή των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι γονείς τόσο μιας εργατικής ή μικρομεσαίας οικογένειας όσο και μιας οικογένειας της ανώτερης μεσαίας τάξης. Αυτό που όλοι τους χρειάζονται είναι ένας προστατευόμενος χώρος μες στον οποίο θα μπορούν τα παιδιά τους να μεγαλώνουν.

Η αναγνώριση αυτής της κοινής ανάγκης μπορεί να συνεισφέρει πολύ περισσότερο στην προσπάθεια υπέρβασης των ταξικών και φυλετικών φραγμών από ό,τι η κουραστική ρητορεία των Δημοκρατικών περί «συμπόνοιας» -η οποία, άλλωστε, εκφράζει και μια έντονη πατεριναλιστική υπεροψία. Αν οι Δημοκρατικοί σκοπεύουν πράγματι να αναλάβουν τον ρόλο της ηθικής ηγεσίας που τόσο πολύ έχει ανάγκη η χώρα, τότε θα πρέπει να καταλάβουν ότι ο σεβασμός είναι σημαντικότερος από τον οίκτο όπως επίσης κι ότι σεβασμός σημαίνει να προσπαθεί κανείς ν' ανταποκριθεί σε συλλογικά πρότυπα, όχι να ψάχνει δικαιολογίες για τον εαυτό του. Θα πρέπει, επίσης, να εγκαταλείψουν το κράτος πρόνοιας για χάρη μιας πολιτικής που θα έχει ως στόχο την ενδυνάμωση της οικογένειας και της γειτονιάς. Θα πρέπει, κατά συνέπεια, να καταλήξουν σε μια κριτική της ελεύθερης αγοράς η οποία δε θα δίνει πάτημα στην ένσταση πως η εναλλακτική στις αγορές -δηλαδή, εν προκειμένω, η επιβολή ενός συνολικού κοινωνικού σχεδιασμού εκ μέρους μιας «νέας τάξης» «κοινωνικών μηχανικών»- συνιστά ακόμα χειρότερη επιλογή.

Οι Δημοκρατικοί προσπαθούν με ιδιαίτερη θέρμη να επανοικειοποιηθούν το ζήτημα της οικογένειας από τους εκλογικούς τους αντιπάλους και πιστεύουν ότι για να το πετύχουν αυτό, αρκεί ο Μπιλ και η Χίλαρι Κλίντον να επιδεικνύουν δημόσια τον ενθουσιασμό τους για το πόσα χρωστούν στις μανάδες τους. Ωστόσο, όπως και τόσα άλλα στοιχεία της προεκλογικής εκστρατείας των Κλίντον, έτσι και τούτη η επαναφορά των πιο παλιών πολιτικών κλισέ –«χρωστάω τα πάντα στη μητέρα μου» κ.ο.κ.- φαντάζει υπερβολικά φτιαχτή για να μπορέσει να πείσει. Στην πραγματικότητα, μάλιστα, γεννά την υποψία ότι πρόκειται όχι απλώς για δόλιο πολιτικό τέχνασμα αλλά για ξεδιάντροπο κυνισμό, δεδομένου πως προέρχεται από τα χείλη δύο ανθρώπων που είναι δημοσίως γνωστοί για την περιφρόνησή τους απέναντι στις «παραδοσιακές» οικογένειες.

Η προεκλογική εκστρατεία των Κλίντον, βέβαια, έχει προσπαθήσει ν' αποστασιοποιηθεί από αυτήν τη δημόσια εικόνα – εν προκειμένω από τα «παλιά» γραπτά της Χίλαρι σχετικά με την οικογένεια. Εντούτοις, οι Κλίντον και Γκορ έχουν εξίσου απομακρυνθεί, από τη στιγμή που κατέβηκαν υποψήφιοι, και από τον αγώνα της Τίπερ Γκορ για την προστασία των παιδιών από την υπερέχθεσή τους στο εμπορευματοποιημένο σεξ και στους στίχους του ροκ εν ρολ –και πρόκειται εδώ για μια καμπάνια που εξέφραζε πλήρως τις ανησυχίες των γονιών με μικρά παιδιά²¹. Με εντελώς μυωπικό τρόπο, οι Δημοκρατικοί θέλουν να επιμείνουν στα «καθημερινά» θέματα, όπως τα αποκαλεί ο γενικός γραμματέας του κόμματος, Ρον Μπράουν (Ron Brown). Ενδέχεται, ωστόσο, τούτη η εμπορευματοποιημένη κουλτούρα, που αναγκάζει τα παιδιά να μεγαλώσουν τόσο πρώιμα, ν' αποτελέσει το σημαντικότερο από αυτά τα καθημερινά θέματα.

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια αυτής της προεκλογικής εκστρατείας οι Δημοκρατικοί κάνουν διαρκώς λόγο για την ανάγκη αναβίωσης της ελπίδας. Παρ' όλα αυτά, μιλούν μόνο για θέματα σχετικά με την οικονομία: για την απώλεια θέσεων εργασίας, για την απειλή του ξένου ανταγωνισμού ή για την αποσάθρωση της βιομηχανικής υποδομής της χώρας. Όσο κι αν η σημασία αυτών των ζητημάτων είναι αδιαμφισβήτητη, δεν είναι μόνο η οικονομική παρακμή που έχει κάνει τους Αμερικανούς να μην

21. Σ.τ.μ.: Η γυναίκα του υποψήφιου Αντιπροέδρου Αλ Γκορ, Τίπερ Γκορ (Tipper Gore) ίδρυσε, το 1985, την επιτροπή *Parents Music Resource Center* με σκοπό την προστασία των παιδιών από την έκθεση στους βίαιους και υπερβολικά σεξουαλικούς στίχους πολλών μουσικών, κυρίως του χιπ χοπ, του χέβι μέταλ και του πανκ. Το γνωστό ασπρόμαυρο αυτοκόλλητο "Parental Advisory. Explicit Content" που βρίσκουμε στο κάτω δεξιό μέρος των CD συνιστά προϊόν της δράσης της.

έχουν πλέον πίστη στο μέλλον. Η χώρα έχει απωλέσει κάθε αίσθηση πως βαδίζει προς κάποιον απώτερο σκοπό και πιστεύω πως αυτή ακριβώς η έλλειψη ηθικής ηγεσίας ανησυχεί τους ανθρώπους περισσότερο κι από την κατάρρευση της αμερικανικής οικονομίας. Ακόμα και άνθρωποι που δεν επηρεάζονται άμεσα από την οικονομική παρακμή προβληματίζονται για τον σκληρό, κυνικό κόσμο εντός του οποίου μεγαλώνουν τα παιδιά τους. Δε θέλουν όμως ν' ακούσουν άλλες υποσχέσεις -τα παιδιά τους βομβαρδίζονται, ήδη, από αυτές, όχι μόνο από τους πολιτικούς αλλά και από τους παιδαγωγούς, τους διαφημιστές κι οποιονδήποτε άλλο έχει κάτι για να πουλήσει. Τα παιδιά τους είναι εκτεθειμένα από την πιο τρυφερή τους ηλικία στην υπόσχεση του γκλάμουρ και της έξαψης, στην υπόσχεση της άκοπης επιτυχίας και της αναπάντεχης φήμης, στην υπόσχεση της ευφορίας μέσω των ναρκωτικών, στην υπόσχεση του χρήματος. Η κουλτούρα μας έχει εκμαυλιστεί από τις πολλές υποσχέσεις.

Όταν οι άνθρωποι μιλούν σήμερα για απώλεια «αξιών», δεν αναφέρονται στους πτωτικούς ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης. Διερωτώνται, αντίθετα, αν αυτοί που δίνουν τον τόνο της αμερικανικής ζωής θυμούνται τι είναι αυτό που κάνει τη ζωή αξιοβίωτη. Αναρωτιούνται γιατί κανένα δημόσιο πρόσωπο δε δείχνει πλέον πρόθυμο να καταπιαστεί με αυτό το ερώτημα. Επιθυμούν ηγέτες ικανούς να προσφέρουν στα παιδιά τους κάτι άξιο να του αφιερώσει κανείς τη ζωή του. Πρόκειται ακριβώς για το πραγματικό νόημα της ελπίδας.

